

Out of Luck: How Much Are We Controlled by Mazal?

I. Get Out!

1. פרשת לך לך - פרק טו פסוק ה

ויוצא אתו החוצה ויאמר הקטן נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו פה יהיה זרעך:

2. רש"י - שם

לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן, אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד, אבל שרה תלד, אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל.

3. תלמוד בבלי - מסכת שבת דף קנו עמוד א-ב

רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר ויוצא אתו החוצה. אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם גבן ביתי יורש אתי. אמר לו: לאו, דכי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו: רבוננו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל. מאי דעתיך - דקאי צדק במערב, מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח. והיינו דכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו.

II. Mazal Tov?

4. תלמוד בבלי - מסכת שבת דף קנו עמוד א

כתיב אפינקסיה דרבי יהושע בן לוי: האי מאן דבחד בשבא - יהי גבר ולא חדא ביה. מאי ולא חדא ביה? אילימא ולא חד לטיבו - והאמר רב אשי: אנא בחד בשבא הוא! אלא - לאו חדא לבישו, והאמר רב אשי: אנא ודימי בר קקוזתא הוויין בחד בשבא, אנא - מלך, והוא - הוה ריש גנבי! - אלא: אי כולי לטיבו, אי כולי לבישו. מאי טעמא - דאיברו ביה אור וחושך. האי מאן דבתרי בשבא - יהי גבר רגזן. מאי טעמא - משום דאיפליגו ביה מיא. האי מאן דבתלתא בשבא - יהי גבר עתיר, וזנאי יהא. מאי טעמא - משום דאיברו ביה עשבים. האי מאן דבארבעה בשבא - יהי גבר חכים ונהיר, מאי טעמא - משום דאיתלו ביה מאורות. האי מאן דבחמשה בשבא - יהי גבר גומל חסדים. מאי טעמא - משום דאיברו ביה דגים ועופות. האי מאן דבמעלי שבתא - יהי גבר חזרן, אמר רב נחמן בר יצחק: חזרן במצות. האי מאן דבשבתא - יהי בשבתא ימות, על דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא. אמר רבא בר רב שילא: וקדישא רבא יתקרי.

אמר להו רבי חנינא: פוקו אמרו ליה לבר ליואי: לא מזל יום גורם, אלא מזל שעה גורם. האי מאן דבחמה - יהי גבר זיותן, יהי אכיל מדיליה ושתי מדיליה, ורזוהי גליין. אם גניב לא מצלח. האי מאן דבכוכב נוגה - יהי גבר עתיר וזנאי יהי, מאי טעמא - משום דאיתליד ביה נורא. האי מאן דבכוכב - יהי גבר נהיר וחכים, משום דספרא דחמה הוא. האי מאן דבלבנה - יהי גבר סביל מרעין, בנאי וסתיר, סתיר ובנאי, אכיל דלא דיליה ושתי דלא דיליה, ורזוהי כסיין, אם גנב מצלח. האי מאן דבשבתאי - יהי גבר מחשבתי בטלין, ואית דאמרי: כל דמחשבין עליה בטלין. האי מאן דבצדק - יהי גבר צדקן, אמר רב נחמן בר יצחק: וצדקן במצות. האי מאן דבמאדים - יהי גבר אשיד דמא. אמר רב אשי: אי אומנא, אי גנבא, אי טבחא, אי מוהלא. אמר רבה: אנא במאדים הוא! - אמר אביי מר נמי עניש וקטיל.

5. תלמוד בבלי - מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

אמר רבא חיי, בני, ומזוני לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא. דהא רבה ורב חסדא תרווייהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא, ומר מצלי ואתי מיטרא. רב חסדא חיה תשעין ותרתין שנין רבה חיה ארבעין, בי רב חסדא שיתין הלולי בי רבה שיתין תיכלי. בי רב חסדא סמידא לכלבי ולא מתבעי בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח.

III. The Best of the Rest

6. תלמוד בבלי - מסכת שבת דף קנו עמוד א-ב

איתמר, רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אומר: אין מזל לישראל.

7. שו"ת הרשב"א - חלק א סימן קמח

שאלת הא דאמרינן בני חיי מזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא... תשובה הדבר הזה נחלקו בו חכמי ישראל בכמה מקומות בתלמוד אם יש מזל לישראל או אם אין מזל לישראל. ותמצא להן מחלוקתן שנויה בפרק אחרון של מסכת שבת (דף קנ"ו ב) וכן במקומות הרבה בגמרא....

8. תוספות - מסכת שבת דף קנו עמוד א

והא דאמר רבא בשילהי מו"ק בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה אבל פעמים שאין המזל משתנה כדאמר ביבמות פרק החולץ (דף ג.) זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו.

9. רבינו בחיי - פרשת לך לך פרק טו פסוק ה

ואמרו אין מזל לישראל, באור הדבר בכלל ישראל, אבל בפרטם יש מזל לכל אחד ואחד, שהרי חכמת המזלות חכמה גדולה ומפוארה היא, אין רז"ל מכחישים אותה כלל

IV. Approach #1 - A Power Above All Powers

10. פרשת וילך - פרק לא פסוק יד

ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימים למות קרא את יהושע והתניצבו באהל מועד ואצוני וכו'

11. רבינו בחיי - שם

על דרך הפשט למדך הכתוב כי חיי האדם נגזרים ויש לכל אחד מהם ימים קצובים, והקב"ה מגיע ימי האדם אל העת הקצוב והנגזר... ולשון קריבה זה הוא נזכר בצדיקים: (בראשית מז, כט) "ויקרבו ימי ישראל למות", (מלכים - א ב, א) "ויקרבו ימי דוד למות", וזה יורה שחיייו של אדם נגזרים, והוא יתברך ממלא אותן ומקריבן אל הזמן הקצוב והנגזר, או מאריך אותן על כל הנגזר לפי הזכות, או מקצר אותן מן הנגזר לפי העונש.

ולפי הידוע שקבע הקב"ה ברקיע מהלכות הכוכבים ונתן להם כח לפעול פעולות בשפלים, והם במהלכם מועילים ומזיקים בעוה"ז, והכל תלוי במזל, שהרי חכמי התלמוד ז"ל לא היו מבטלים ומכחישים פעולה זו אבל היתה ביניהם חכמה מפוארה, ובפירוש אמרו במועד קטן (כח א): בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא... וזו ראייה גמורה שהם מודים בחכמה הזאת.

וכן האמת כי הש"י נתן להם הכח בעת יצירתם להועיל ולהזיק, אבל הוא יתברך עם היות שמסר להם הכח לפעול בשפלים, הנה כחו יתברך עליון על הכל לא הושלל ממנו, וכידו להשפיל הגבוה ולהגביה השפל, לקיים הנגזר ולהוסיף על הנגזר ולגרוע ממנו, וכן בשנות האדם מקריב ימי חיייו אל העת הנגזר וממלא אותן, שנאמר: (שמות כג, כו) "את מספר ימך אמלא", ומאריך אותן על הנגזר, מחזקיהו, שנאמר: (ישעיה לח, ה) "הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה", ואין התוספת אלא על דבר הקצוב והנגזר בתחלה, ויאמר כי הש"י הוסיף לו על הנגזר ט"ו שנה. ומקצר אותן מהנגזר, מאחזיהו בנו של אחאב מלך ישראל שחלה והלך לדרוש בעבודה זרה וקצר את ימיו...

נמצאת למד שהקב"ה ממלא ימיו של אדם ומקרבן אל העת הנגזר, וכן מאריך אותן על הנגזר ומקצר אותן מן הנגזר,

הכל כרצונו, כי לכך נקרא שדי, על שם שמשדד המערכה ומנצח אותה, והכל לפי השכר והעונש. וא"כ באור המאמר: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. הוא שבא להודיענו כמה גדול כח התפלה כי מאחר שכת הש"י עליון על הכל ולא הושלל ממנו יכול הוא ונקל לבטל כחם הגדול אשר מסר להם, כי חכמי התכונה חוזים בכוכבים מודים בכך בטענות שהקב"ה הוא הכלל ומערכת הכוכבים הוא הפרט, והכלל גדול מן הפרט, ויכול לבטל כחו, ובכל מה שנגזר במקרי האדם מכח המערכה אפשר לו לאדם לבטלו בזכותו בלא תפלה ובלא צעקה כלל אלא שידאג ויצטער בלבו כענין שכתוב: (תהלים קמה, יט) "רצון יראיו יעשה", כלומר שהוא ממלא משאלות לבם בלא שישאלו כלל. אבל בשלשה ענינים אלו צריך תפלה וצעקה, וזהו שאמר: (תהלים קמה, יט) "ואת שועתם ישמע ויושיעם", ועם התפלה והצעקה ינתנו לו, שכן מצינו שנתנו שלשתן בזכות התפלה, הבנים נתנו לרחל, שנאמר: (בראשית ל, כב) "וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה", החיים לחזקיה, שנאמר: (ישעיה לח, ה) "שמעתי את תפלתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה". המזונות לאליהו ואלישע שכן מצינו בהן שנתרבו המזונות ונצולו מן הרעב. ומפני זה העירו אותנו החכמים בשלשה אלו התלוין במזל והודיעונו כי יצטרך בהם רבוי תפלה, ועם התפלה יתבטל כח המזל כמו שנתבטל בשלשתן ע"י תפלה.

12. תלמוד בבלי - מסכת יבמות דף סד עמוד א

א"ר יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים? מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. א"ר יצחק: למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות.

V. Approach #2 - Choose Free Will

13. בית הבחירה (מאירי) - מסכת שבת דף קנו עמוד א

מפנות הדת ומיסודות האמונה להאמין שהבחירה ביד האדם בכל פעולותיו לעשות כרצון איש ואיש ואם נודע מדרך החכמה שממערכת הכוכבים באו בנוול כחות וקנין מדות אם מכח היום אם מכח השעה... מ"מ יש להאמין שכל זה לא ימנע הבחירה ממנו ולא יקרא בזה מוכרח. רק חוטא בבחירה ורצון. מפני שהשם נתן בידו בחירה להכריח טבע תולדתו וגדרי הדת ישיבוהו מטבעו למשול בעצמו לבלתי לכת אחרי עקבות תולדתו ויוכל לבחור בעצמו דרך אחרת בזולת טבע תולדתו במעט עמל והשתדלות.

וכונת התורה באחד מחלקיה סובבת על ענין זה כמו שתאמר דרך משל שאם הוא כילי בטבעו ומאמץ את לבבו וקופץ את ידו הנה מצות הצדקה ונתינת התרומות והמעשרות ודומיהן ירגילוהו להעתיק טבעו וכן אם יהיה לפי טבעו תר אחר לבבו ואחר עיניו בדברים המגונים הנה גדרי הדת יגדרו דרכיו באיסורי העריות ומניעת חברת שאר האומות עד שגם באשת חיקו ישימו לו גבול חוק בל יעברנהו וכן בכל המדות אחת לאחת. וכן צריך להאמין שהתפלות והזכיות והצדקות ישנו הנגזר עליו לפי מהלכות הכוכבים לטוב גם ממות לחיים מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ובאו בסוגיא זו דברים יורו על זאת האמונה ואמרו דרך כלל אין מזל לישראל...

ואל תביט למאמר האומר יש מזל לישראל שפעמים היו קצת חכמים נבוכים בראותם העדר הסדור באופני עונש וגמול בני אדם כמאמר האומר חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא וסופר במקומו שלא הביאו לומר כן אלא מה שראה למי שהיה צדיק וחכם וחסיד וראהו קשה יום ובלתי מצליח באלו הענינים... וכל זה הוראה שאינם אלא מאמרים נאמרים לפי מה שהיו רואים בעצמם או בזולתם מקשי יומם עם דעתם צדקתם ותומת יושרם אבל המאמר הכללי שאין מזל לישראל ר"ל שאמונת הגמול והעונש יכריח הכל והוא שהעידו בסוגיא זו שאירע להם שבחנו ונתברר להם שבאו עד שערי מות ושנודע להם כן מצד הוברי שמים החוזים בכוכבים וניצולו בזכות הצדקה ואיני צריך להזכיר המעשים שבאו ע"ז בסוגיא זו שכבר הסוגיא פשוטה לפניך

VI. Approach #3 - Rock Your Role!

14. תלמוד בבלי - מסכת נדה דף טז עמוד ב

דריש ר' חנינא בר פפא: אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה, ואומר לפניו: רבש"ע, טפה זו מה תהא עליה? גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק לא קאמר, דא"ר חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנא' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וכו'

15. תלמוד בבלי - מסכת שבת דף קנו עמוד א

האי מאן דבמאדים - יהי גבר אשיד דמא. אמר רב אשי: אי אומנא, אי גנבא, אי טבחא, אי מוהלא. אמר רבה: אנא במאדים הואי! - אמר אביי מר נמי עניש וקטיל.

16. עץ יוסף - שם

מבואר מכאן שמזלו של רבה היה מורה שיהיה רוצח, אלא שבגודל צדקתו משל ברוחו וגבר על המזל והפכו לדבר אחר כמו שאמר אביי. לכן בעת שכרות בפורים שנסתלקה הבחירה נשאר ביד המזל ועשתה הטבע את שלה על פי הוראת המזל. לכן שחטה לרבי זירא כדאיתא במגילה ז ע"ב, שלכאורה הוא מעשה זר גם בעת שכרותו, אבל לפי הנ"ל ניחא.

17. תלמוד בבלי - מסכת שבת דף קנו עמוד א-ב

איתמר, רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל... ואף רב סבר אין מזל לישראל... ומדשמואל נמי, אין מזל לישראל... ומדר"ע נמי, אין מזל לישראל... ומדרב נחמן בר יצחק נמי, אין מזל לישראל. דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי: בריך גנבא הוה. לא שבקתיה גלויי רישיה. אמרה ליה: כסי רישך, כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, ובעי רחמי. לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה. יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא, נפל גלימא מעילויה רישיה דלי עיניה חזא לדיקלא, אלמיה יצריה, סליק פסקיה לקיבורא בשיניה.

Takeaways:

1. Fate exists, but can be overridden by our relationship/tefillos to Hashem. (R' Bechaye)
2. We can overcome/re-train our natures; that's why we have *mitzvos*! (Meiri)
3. Temperament, intelligence, health, wealth are predetermined, but we maximize our roles!
 - a. Like actors, we're judged not by the character, but how convincingly we play it